

ПОВНОВАЖЕННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

ЛОМАКІНА Олена Анатоліївна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

Использование хозяйственным судом апелляционной инстанции своих полномочий, предусмотренных законом, иногда усложняется в связи с отсутствием у суда некоторых других полномочий. Поэтому в статье исследуются проблемы реализации полномочий апелляционными хозяйственными судами. Например, в отношении права при отмене решения направлять дело на новое рассмотрение, некоторых пробелов при реализации полномочия разъяснить постановление апелляционного хозяйственного суда и некоторые другие. Автор вносит предложения по разрешению указанных проблем.

Ключові слова: господарський суд, господарське судочинство, апеляційне провадження, перегляд в апеляційному порядку.

Під повноваженнями суду апеляційної інстанції слід розуміти сукупність прав апеляційного суду на здійснення встановлених законом процесуальних дій щодо судових актів, що не вступили в законну силу та перевіряються за апеляційною скаргою [1, с. 125].

Правове положення суду другої інстанції в господарському процесі характеризується наявністю досить широкого кола повноважень при здійсненні перевірки рішень і ухвал суду першої інстанції. Апеляційний суд при виконанні функції правосуддя не обмежений доводами скарги чи ухвали. Відповідно до господарсько-процесуального законодавства межі перевірки визначаються межами самого спору, рамками господарської справи, що були пред-

метом розгляду суду першої інстанції. Іншими словами, повноваження суду другої інстанції поширюються на весь обсяг спірних правовідносин [2, с. 14]. З іншого боку, повноваження господарського суду апеляційної інстанції закріплені в ст. 103 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України):

1) залишити рішення місцевого господарського суду без зміни, а скаргу без задоволення;

2) скасувати рішення повністю або частково і прийняти нове рішення;

3) скасувати рішення повністю або частково і припинити провадження у справі або залишити позов без розгляду повністю або частково;

4) змінити рішення.

При цьому користування господарським судом апеляційної інстанції своїми повноваженнями, наданими законом, іноді ускладнюється у зв'язку з відсутністю у суду деяких інших повноважень. Тому метою даної статті є дослідження проблем реалізації повноважень апеляційними господарськими судами.

Раніше означеної проблеми у своїх дослідженнях торкалися такі відомі дослідники, як О.А.Борисова, М.К. Треушніков, В.М. Шерстюк, В.В.Ярков, І.Е.Энгельман. Однак на сучасному етапі розвитку господарського судочинства необхідний новий погляд на вказані питання.

Не зупиняючись на аналізі повноважень, наданих апеляційному господарсько-

му суду статтею 103 ГПК України, про що вказувалося вище, зупинимось на інших повноваженнях, якими, на думку автора, потрібно наділити господарські суди другої інстанції.

Так, за чинним законодавством апеляційній інстанції не надане право при скасуванні рішення направляти справу на новий розгляд. У правовій літературі висловлюються різні думки з приводу існування такого повноваження суду апеляційної інстанції, як повернення справи до суду першої інстанції для нового розгляду. Зокрема, М.Треушніков зазначає, що введення правила про неприпустимість передачі справи до суду першої інстанції обумовлено розумінням процесуальної економії, прагненням прискорити розгляд справи й усуненням непотрібної тяганини [3, с. 355]. В.Ярков висловлюється позитивно про відсутність в апеляційного суду такого повноваження, оскільки його відсутність пов'язана з природою апеляційного провадження, пристосованого для повторного розгляду справи і здійснення судового контролю вищим судом [4, с. 319].

Існують також протилежні думки щодо зазначеного повноваження. Так, І.Енгельман зазначав, що у разі, якщо у провадженні суду першої інстанції були допущені порушення основних засад судочинства, що позбавляє його судового характеру, то і рішення, ухвалене за таких умов, не можна визнати судовим рішенням. Якщо ж ці порушення будуть виправлені в апеляційній інстанції, то сторона позбавляється першої інстанції і тих засобів захисту, що допускаються винятково лише в ній [5, с. 392].

Здається, з останньою точкою зору слід погодитися, оскільки існують випадки, коли це необхідно (наприклад, розгляд зустрічного позову, укладення мирової угоди, тощо).

Дійсно, І.Енгельман вважав, що у провадженні першої інстанції може бути порушення головних вимог провадження, що позбавляють його характеру судового (наприклад, справу було вирішено без дотримання істотних форм процесу: без виклику чи без вислуховування сторін). Рішення,

ухвалене за таких умов, не можна визнати судовим: воно незначне (nul). Якщо подібне рішення може бути заперечуваним апеляцією, то сторона позбавляється першої інстанції і тих засобів захисту, що допускаються лише в ній (наприклад, залучення третьої особи). Тому, як підсумовує І.Енгельман, у подібних випадках суд другої інстанції повинен мати право обмежитися скасуванням рішення і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції [6, с. 392].

Як було вказано вище, апеляційна інстанція має право також змінити чи скасувати винесене судом першої інстанції рішення по справі. Так, відповідно до частини першої ст.104 ГПК України підставою для скасування чи зміни рішення місцевого господарського суду є:

- 1) неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи;
- 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які місцевий господарський суд визнав установленими;
- 3) невідповідність висновків, викладених у рішенні місцевого господарського суду, обставинам справи;
- 4) порушення чи неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права.

Дійсно, усі перераховані підстави для зміни чи скасування рішення господарського суду можуть призвести до необґрунтованості і незаконності рішення. Так, найпоширенішою з помилок судів при розгляді справ є неповне з'ясування обставин, які мають значення для справи. Під обставинами, що мають значення для справи, слід розуміти ті обставини, які відповідно до закону породжують, припиняють чи змінюють права й обов'язки, тобто юридичні факти і обставини, якими значення юридичних фактів надається судом при вирішенні спору.

Ця помилка полягає в тому, що окремі обставини з якихось причин залишилися поза увагою суду, внаслідок чого суд не займався їхнім з'ясуванням, тобто не збирав доказів, що стосуються цих обставин, а якщо такі докази були в справі – не досліджував їх і не дав їм оцінку [7, с. 31].

Тому завдання апеляційного господарського суду полягає в тому, щоб заповнити ці недогляди суду першої інстанції – вистребувати докази, дослідити їх і дати їм належну оцінку для ухвалення нового рішення, не направляючи справу на новий розгляд.

Незаконним є також рішення, винесене з порушенням норм господарсько-процесуального права. Усі процесуальні порушення можна розбити на дві групи. До першої групи входять такі процесуальні порушення, що у всіх випадках призводять до скасування рішення господарського суду. Їх прийнято називати безумовними підставами для скасування рішення суду. Відповідно до частини третьої ст. 104 ГПК України порушення норм процесуального права є в будь-якому випадку підставою для скасування рішення господарського суду першої інстанції, якщо:

- 1) справа розглянута господарським судом у незаконному складі колегії суддів;
- 2) справа розглянута господарським судом під час відсутності сторони, не повідомленої належним чином про час і місце засідання суду;
- 3) господарський суд прийняв рішення про права й обов'язки осіб, не залучених до участі в справі;
- 4) рішення не підписане ким-небудь з суддів чи підписано не тими суддями, що зазначені в рішенні;
- 5) рішення прийняте не тими суддями, що входили до складу колегії, яка розглядала справу;
- 6) рішення прийняте господарським судом з порушенням правил предметної чи територіальної підсудності, крім випадків, передбачених у частині третій ст. 17 ГПК України.

Порушення норм процесуального права є в будь-якому випадку підставою для скасування рішення місцевого господарського суду, у тому числі й тоді, коли суд першої інстанції з'ясував обставини справи і дав їм правильну юридичну оцінку. У такому випадку апеляційний господарський суд скасовує рішення місцевого господарського суду і згідно з пунктом 2 ст. 103 ГПК України приймає нове рішення.

До другої групи порушень норм процесуального права можна віднести такі порушення, що не завжди призводять до скасування рішення. Їх іменують умовними підставами до скасування рішення суду [3, с. 360]. Відповідно до частини другої ст. 104 ГПК України порушення чи неправильне застосування норм процесуального права може бути підставою для скасування чи зміни рішення лише за умови, якщо це порушення привело до ухвалення неправильного рішення.

Однак питання про те, призвело чи могло призвести те чи інше процесуальне порушення до ухвалення неправильного рішення, у кожному конкретному випадку зважується судом апеляційної інстанції. Одне і те саме процесуальне порушення в залежності від обставин господарської справи може спричинити різні процесуальні наслідки і не завжди приводить до скасування рішення. Допущені судом першої інстанції при розгляді справи незначні процесуальні порушення, якщо вони не зробили чи не могли зробити впливу на кінцеві висновки суду, не є підставою до скасування рішення.

Крім того, ці дві частини статті входять в суперечність одна з одною. Так, порушення норм процесуального чи матеріального права може бути підставою для скасування рішення (ухвали) тільки в тому випадку, коли воно призвело до прийняття невірною рішення.

Але у ст. 103 ГПК вказано, що порушення норм процесуального права в будь-якому випадку є підставою для обов'язкового скасування рішення місцевого господарського суду.

Здається, жорстке обумовлення скасування рішення процесуальними порушеннями не є обґрунтованим. Наприклад, у разі, якщо матеріали справи проаналізовано всебічно, повно, об'єктивно, але підписано не тим суддею, чи не буде затягуванням справи, оскільки після її скасування нове рішення може не відрізнятися від результату першого розгляду.

Дійсно, підписання рішення не тим суддею є безперечною підставою для перегляду в апеляційному порядку такого рішення.

Але це не означає, що рішення обов'язково буде іншим, ніж прийняте господарським судом першої інстанції.

Отже, якщо у процесі перегляду справи апеляційним господарським судом буде встановлено, що суд першої інстанції, приймаючи рішення, неправомірно відмовив у задоволенні частини позовних вимог, припинив провадження чи залишив без розгляду позов у певній частині або ж не розглянув одну чи кілька заявлених вимог, господарський суд апеляційної інстанції повинен самостійно усунути відповідне порушення. Він не вправі передавати справу на новий розгляд до господарського суду першої інстанції.

Розглянемо також випадок наявності у справі окремої думки судді. За нормами ГПК України рішення повинно бути підписане всіма суддями. Навіть суддею, який виклав окрему думку та не згоден з винесеним рішенням. Якщо суддя відмовляється від підписання рішення у зв'язку з наявністю у справі окремої думки, то чи може це бути підставою для оскарження рішення та його скасування? Ні, це дисциплінарне порушення, порушення норм ГПК України. Але якщо таке трапилось? Або якщо після оголошення вступної і резолютивної частини рішення, але до її остаточного оформлення та підписання суддя поїхав у відпустку, помер, звільнився чи був відсторонений від посади?

Вважаємо, що, виходячи із аналізу даної норми, рішення обов'язково повинно бути скасоване. Але це не видається вірним, оскільки в даному випадку суддя, який залишився в меншості, може впливати на скасування рішення, прийнятого більшістю. Причому скасування відбудеться в обов'язковому порядку відповідно до норм ГПК України.

Тому вважаємо за доречне закріпити в чинному Господарському процесуальному кодексі України, що відмова судді від підписання рішення або інша неможливість судді підписати прийнятий судовий акт, в тому числі якщо у справі міститься окрема думка даного судді, не може вважатися процесуальним порушенням в ході винесення рішення.

Суддя за заявою сторони чи державного виконавця може роз'яснити рішення, ухвалу, не змінюючи при цьому їхнього змісту, а також за заявою сторони чи зі своєї ініціативи виправляє допущені в рішенні, ухвалі описки або арифметичні помилки, не торкаючись суті рішення (частина перша ст. 89 ГПК України). Ці недоліки можуть бути виправлені шляхом роз'яснення судового акта. Такий спосіб найчастіше використовується при винесенні невизначених постанов, тобто таких, у яких нечітко вирішене питання про наявність чи відсутність прав і обов'язків сторін щодо об'єкту спірного правовідношення або належним чином не позначені найменування сторін, їхні реквізити.

Але у разі перекручування фактів або внесення до такої постанови (ухвали) небажаних відомостей, на жаль, таку постанову не можна оскаржити. Це представляється невірним, і цей недолік законодавцю слід усунути.

У законі нічого не говориться також про строк, у плінні якого може бути поставлене питання про роз'яснення постанови. Однак цільова спрямованість і зміст цієї процесуальної дії дозволяють дійти до висновку, що воно не допускається, якщо постанова приведена до виконання чи минув строк для її примусового виконання.

Аналізуючи вищенаведені аспекти реалізації повноважень апеляційного господарського суду під час розгляду справи, можна дійти висновку про наявність численних прогалин у законодавчому регулюванні означеного питання. Однак провадження в апеляційній інстанції має значні процесуальні особливості, які обов'язково повинні бути враховані при розгляді справ апеляційними господарськими судами, оскільки основна мета діяльності суду апеляційної інстанції – надійно гарантувати захист прав організацій і громадян.

Література

1. Борисова Е.А. Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе. – М: Городец, 2000. – 286 с.
2. Кламацкий В.С. Суд второй инстанции в советском гражданском процессе:

АНОТАЦІЯ

Користування господарським судом апеляційної інстанції своїми повноваженнями, наданими законом, іноді ускладнюється у зв'язку з відсутністю у суду деяких інших повноважень. Тому у статті досліджуються проблеми реалізації повноважень апеляційними господарськими судами. Наприклад, щодо права при скасуванні рішення направляти справу на новий розгляд, деяких прогалин при реалізації повноваження роз'яснити постанову апеляційного господарського суду та деякі інші. Авторка вносить пропозиції по вирішенню вказаних проблем.

SUMMARY

Sometimes the Commercial Court of Appeal has got some difficulties to use its authorities given by the law because the Court has not got some other authorities. That is why the article investigates the problems of authority implementation by the Commercial Court of Appeal. For instance, the right while cancelling the resolution to send the case for a new hearing, some lacunas while authority implementation to explain the resolution of the Commercial Court of Appeal and some others. The author makes some suggestions connected with solutions of these problems.

Учеб. пособие. – Уфа, 1978. – 68 с.

3. Арбитражный процесс: учебник / Под ред. М.К. Треушникова, В.М. Шерстюка. – М.: Городец, 2001. – 644 с.

4. Ярков В.В. Арбитражный процесс. – М.: Юрист, 1998. – 412 с.

5. Энгельман И.Е. Учебник российского гражданского судопроизводства. – Юрьев, 1904. – 496 с.

6. Энгельман И.Е. Курс гражданского судопроизводства. – Юрьев, 1912. – 524 с.

7. Гузь Л.Е. Методичні рекомендації з практичного застосування апеляційного і касаційного провадження в судовій практиці у світлі нового законодавства. – Х.: Харк. юрид., 2001. – 154 с.